ДУНИЯ ТАРИХИ

(1640—1914)

Умумий билим беридиған мәктәпләрниң
8-синиплири үчүн дәрислик

Толуктурулуп, қайта ишләнгән
төртинчи нәшри

*Қазақстан Җумһурийити Билим вә пән
министрлиги тәстиқлиган*

Алмута "Мектеп" 2016

УДК 373.167.1(075.3)
ББК 63.3(0)я72
Д91

Дәрислик муәллиплири:
Н.Алдабек, Р.Бекиш, К.Қожахметулы, К.Мақашева, Қ.Байзақова

Тәржиманлар: **З. Молотов, Р. Ғожамбәрдиев**

Шәртлик бәлгүләр:

?! — соал вә тапшуруқлар
* — мурәккәпләштүрүлгән соал вә тапшуруқлар
📖 — қошумчә материал

Дуния тарихи (1640—1914). Умумий билим беридиған
Д91 мәктәпләрниң 8-синиплири үчүн дәрислик. /Н. Алдабек, Р. Бекиш, К. Қожахметулы, в.б. — Толуқт., қайта ишл. 4-нәшри. — Алмута: Мектеп, 2016. — 320 б., сүр.

ISBN 978—601—07—0782—5

Д $\frac{4306020600—021}{404(05)—16}$ 29(1)—16

УДК 373.167.1(075.3)
ББК 63.3(0)я72

© Алдабек Н., Бекіш Р., Қожахметұлы К., Мақашева К., Байзақова Қ., 2004
© Тәржиманлар: Молотов З., Ғожамбәрдиев Р., 2004
© "Мектеп" нәшрияти, бәдиий безәк, 2016

Пүткүл һоқуқлири қоғдалған
Нәширгә аит мүлкий һоқуқлар "Мектеп" нәшриятиға тәәллуқ

ISBN 978—601—07—0782—5

КИРИШМӘ

Дуниявий тарихниң *Йеңи заман* дәп атилидиған дәври қедимий вә оттура әсирләр заманидин өзигә хас алаһидилиги билән ениқлинидиған тарихий дәвир болуп һесаплиниду. Йеңи заман дәври Ғәрип әллири үчүнму, Шәриқ әллири үчүнму ортақ тарихий дәвир болғини билән, униң башлиниши вә аяқлишиши җәһәттин һәр хил вақитни вә өзигә хас түрлүк тарихий дәвирләрни өз ичигә алиду. Мәсилән, Ғәрип әллири Йеңи заманда капиталистик мунасивәтләрни тәрәққий әттүрүп, инсанийәт тәрәққиятиниң өрләш дәврини баштин өткүзсә, Шәриқ әллири, әксинчә, Улуқ географиялик ечишлар вә Ғәрип державилириниң мустәмликә һәрикәтлириниң нәтиҗисидә узаққа созулған феодаллиқ җәмийәтниң боһранлиқ дәвригә дучар болди. Һәрһалда инсанийәт тарихидики капиталистик дәвир дәп атилидиған басқучни Ғәрип әллири билән қатар Шәриқ әллириму баштин өткәзди. Ғәрип мустәмликилигүчи әлләр, Шәриқ болса мустәмликигә чүшкән әлләр сүпитидә капиталистик мунасивәтләр даирисидә мойжут болушқа мәҗбур болди. Шундақ қилип, Йеңи заман дуниявий капиталистик системиниң қелиплишиш вә мустәмликә әлләрниң миллий-азатлиқ күрәшлири билән тәриплинидиған замани болди.

Қедимий дуния вә оттураәсирләрниң тәрәққияти йеңи заманниң тәрәққиятидин кәскин пәриқлиниду. Инсанийәтниң җәмийәтлик тәрәққиятниң башлинишидин — цивилизацияга өтүшкичә болған пүткүл тарихини икки дәвиргә бөлүшкә болиду: 1) аграрлиқ тәрәққият дәври, у миң жилға созулди; 2) индустриялик (заманивий) тәрәққият дәври, у бари-йоқи 200 жилға созулди.

Қедимий дуния вә оттура әсирләр тарихини оқуп-үгиниш җәриянида, силәр аграрлиқ цивилизацияләр билән (лат. "ager" — йәр, етиз) тонуштуңлар. Аграрлиқ цивилизация дәвридики адәмләрниң һаяти йәр билән зич бағлиқ болди. Чүнки нәқ йәргә ишләш уларға озуқ бәрди, кийиндүрди вә шуңлашқа әң муһим байлиқ болуп һесапланди. Бу дәвирдики җәмийәт тәрәққияти наһайити аста, гизиң жүрди, адәмләр өз әҗдатлириниң әнъәнилиригә қәтъий риайә қилди. Һәм Қедимий Мисирда, һәм оттураәсирлик Европида дехан вә малчиларниң әмгиги тәбиәт һадисилиригә (стихияләргә) бағлиқ болди, тәбиәт "саатлири", йәни жил пәсиллириниң алмишиши билән рәтлинип турди. Адәмниң туғулушидин — өлгичә болған мойжутлуғи, һәммидин авал, адәмләр өзи яшиған һәм һаятлиқ үчүн зөрүр йемәк-ичмәк, нәрсә-керәкләрни йетиштүргән тәбиий-климатлиқ шараитлар арқилиқ бәлгүләнди. Башқичә ейтқанда, шу дәвир адәмлириниң тәғдир-қисмити тәбиәт шараитлири арқилиқ